

СТАЊЕ И ПОТРЕБЕ ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА

СЕПТЕМБАР 2017.

САДРЖАЈ

КРАТАК ПРЕГЛЕД	2
ГЛАВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОМАЋИНСТАВА ИРЛ ЛИЦА У ПОТРЕБИ	4
СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ	6
1. Географска распрострањеност ИРЛ у потреби	6
2. Демографске карактеристике интерно расељених лица	8
2.1 Старосна и полна структура	8
2.2 Величина домаћинства	9
2.3 Брачни статус*	10
2.4 Национална припадност интерно расељених лица у потреби	11
2.5 образовање.....	13
3. Материјални положај интерно расељених лица	14
3.1 Радни статус	14
3.2 Лични и остали приходи	15
3.3 Радна способност (за старије од 15 и млађе од 65 година)*	18
3.4 Стамбени статус интерно расељених лица.....	19
3.5 ИРЛ по колективним центрима	20
4. Имовина на Косову и Метохији	22
4.1 Врста имовине.....	22
4.2 Статус имовине	23
4.3 Физички статус имовине	24
5. Повратак	26
6. Пожељно трајно решење	29
7. Процена потреба ИРЛ Рома у Србији.....	31
7.1 Старосна и полна структура	32
7.2 Величина домаћинства	33
7.3 образовање.....	33
7.4 Материјални положај интерно расељених лица РОМА и радни статус	33
7.5 Стамбени статус	34
ПРИОРИТЕТИ, СМЕРНИЦЕ И АКТИВНОСТИ У НАРЕДНОМ ПЕРИОДУ	35
UNHCR – КРИТЕРИЈУМИ УГРОЖЕНОСТИ	36
ЛИТЕРАТУРА	37

МЕТОДОЛОГИЈА

Последња анализа стања потреба ИРЛ рађена је 2011. године. Податке је прикупио Републички завод за статистику за потребе Високог комесаријата за избеглице Уједињених нација и Комесаријата за избеглице Републике Србије током октобра и новембра 2010. године. Податке је обрадила и анализирао Заједничка служба за профилисање ИРЛ (*Joint IDP Profiling Service – JIPS*). Узорак је обухватио 2006 домаћинстава, односно 8335 интерно расељених лица.

Према добијеним резултатима, од укупног броја ИРЛ у Републици Србији у потреби је 45,2% анкетираних домаћинстава, односно 22.886 домаћинстава или 97.286 лица.

Током 2013. године Комесаријат за избеглице и миграције је, заједно са општинским повереницима за избеглице, направио евиденцију свих интерно расељених лица у потреби. Евиденција је направљена на основу података које су прикупљали повереници анкетањем породица у својим општинама, у складу са Критеријумима угрожености UNHCR-а (прилог). Евиденција садржи основне податке о домаћинству и његовим члановима, о социјалној угрожености и о исказаној потреби за побољшањем услова живота. Евиденција се стално ажурира и у њој се тренутно налази 17.287 домаћинстава интерно расељених породица, односно 71.779 лица у потреби.

Израда ове евиденције омогућила је да се подаци упореде са већ постојећом евиденцијом стамбених решења за интерно расељена лица и са постојећим студијама. Таквим поређењем могу да се сагледају постигнути резултати који се односе на помоћ коју су добила лица у потреби када је реч о побољшању услова становања док су у расељеништву, односно може да се сагледа оно што је Република Србија обезбедила из буџетских, донаторских и претприступних фондова и средстава јединица локалне самоуправе.

Резултати ове анализе ће обезбедити стратешке правце у програмирању даљих активности када је реч о побољшању услова живота интерно расељених лица, односно о идентификовању њихових специфичних потреба и обима тих потреба.

КРАТАК ПРЕГЛЕД

После распада бивше СФРЈ и конфликта који су уследили деведесетих година прошлог века, уточиште је у Републици Србији потражило преко 800.000 избеглица из бивших република СФРЈ и преко 200.000 интерно расељених лица са Косова и Метохије. Приликом регистрације интерно расељених лица 2000. године, у Србији је ван територије КиМ евидентирано 186.000 лица. Исељавање се наставило и после 1999. године. Једнострано проглашена независност Косова у фебруару 2008. године допринела је да се повећају страх и неизвесност интерно расељених лица када је реч о решавању њихових егзистенцијалних потреба. Данас је у Републици Србији евидентирано 203.140 интерно расељених лица (2,87% од процењеног укупног броја становника у 2016. години који износи нешто преко 7 милиона, односно 7.076.372).

Република Србија је изградила механизме на централном и локалном нивоу за спровођење свих типова програма подршке интерно расељеним лицима у Републици Србији. Захваљујући систему локалног акционог планирања, у решавање потреба интерно расељених лица од 2008. године активно су се укључиле и локалне самоуправе. Такође, у протеклом периоду реализовани су бројни програми предвиђени стратешким оквирима, које су финансирани ЕУ, агенције УН, Влада Републике Србије и владе страних држава. Локални акциони план је стратешки и акциони документ који садржи снимак потреба на територији неке јединице локалне самоуправе, као и износ финансијских средстава потребних за решавање стамбених и других потреба избеглица и интерно расељених лица. Пројекат „Подршка побољшању услова становања присилних миграната и затварање колективних центара“ у оквиру Програма ИПА 2012. намењен је затварању колективних центара и подршци локалним акционим плановима у јединицама локалне самоуправе у Србији. Имплементација компоненте намењене затварању колективних центара је у току. Планирано је да се током 2017. године затворе сви колективни центри, којих тренутно у Републици Србији без Косова и Метохије има 5 (55 избеглица, 122 интерно расељена лица), а у АП Косово и Метохија 8 (46 избеглица и 307 интерно расељених лица); укупно, дакле, има 530 интерно расељених лица у 13 колективних центара. Планско затварање колективних центара обавља у складу са првом Националном стратегијом за решавање питања избеглица и интерно расељених лица, која је усвојена 2002. године. Од 2002. године затворено је 375 колективних центара и збринута 9326 лица која су била смештена у тим центрима.

Континуирана политичка опредељеност Републике Србије да се обезбеде адекватни животни услови и пронађу трајна решења за интерно расељена лица огледа се у усвајању Закона о управљању миграцијама, као и у ревидирању Националне стратегије за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период 2015–2020, уз издвајање значајних средстава из буџета за збрињавање и побољшање положаја ИРЛ, прикупљање донаторских средстава, као и редовно стављање питања ИРЛ високо на политичку агенду свих релевантних форума на којима се нагласак ставља на трајно решавање њихових проблема. Стратегија прати потребне циљеве и мере Републике Србије дефинисане у претходном периоду, који су и даље актуелни.

Од 2012. године Комесаријат за избеглице и миграције доноси Уредбу о утврђивању програма подстицаја за спровођење мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединицама локалних самоуправа. Програм обухвата подстицаје, мере и активности неопходне за реализацију утврђених планова, висину

средстава за спровођење мера и активности у јединицама локалне самоуправе, као и критеријуме за њихову расподелу и за учешће у Програму.

Комесаријат приликом планирања и реализације буџетских и донаторских средстава води рачуна да овим програмима обухвати јединице локалне самоуправе на чијој територији борави велики број интерно расељених лица. Из буџета Републике Србије издвајају се средства за економско оснаживање социјално угрожених породица интерно расељених лица.

Побољшање услова становања интерно расељених лица док су у расељеништву спроводи се кроз:

- доделу помоћи за побољшање услова становања, и то доделом грађевинског материјала за започету изградњу или адаптацију неусловних објеката у власништву;
- доделу помоћи приликом куповине сеоских кућа са окућницом;
- доделу помоћи приликом прибављања и изградње монтажних кућа;
- доделу стамбених јединица за социјално становање у заштићеним условима и станова у закуп;
- доделу помоћи за решавање проблема интерно расељених лица која бораве у тзв. неформалним колективним центрима.

Програм се утврђује за сваку годину посебно. Овом уредбом је за 2016. годину било предвиђено и утрошено је 330 милиона динара за побољшање услова живота интерно расељених лица док су у расељеништву.

Када су упитању трајна решења (као што је предвиђено Оквиром за трајна решења за интерно расељена лица – Framework for Durable Solutions for IDPs), прилику треба дати и повратку и интеграцији. Република Србија улаже велике напоре у стварање адекватних услова за повратак. Међутим, и поред спроведених мера мали број интерно расељених лица се вратио на Косово и Метохију због недостатка безбедности и могућности да остваре основна људска права. Република Србија је, у складу са препорукама датим у Оквиру за трајна решења за интерно расељена лица, посвећена обезбеђивању стандарда за достизање трајних решења у виду безбедности и сигурности, адекватног животног стандарда и приступа изворима прихода. С обзиром на то да враћање стамбених објеката и земље, што представља кључни услов за достизање трајних решења, за велику већину није достижан циљ, практично се нису створили услови да интерно расељена лица доносе слободну одлуку о повратку или интеграцији и да тако одлуче како виде трајно решење за себе. Док се чека да се у месту порекла достигну стандарди (нпр. пуно поштовање стечених права, приступ имовини и друга права, као неотуђиви део трајног решења), Република Србија омогућава да ова лица живе достојанствено и уживају своја права док су у расељењу и спроводи програме усмерене на побољшање њихових животних услова.

Комесаријат за избеглице и миграције више пута годишње расписује јавне позиве за финансирање програма невладиног сектора и удружења од значаја за популацију избеглица, интерно расељених лица и повратника по основу Споразума о реадмисији. Ти програми садрже елементе информативне кампање за подизање свести избеглица и интерно расељених лица у циљу њихове друштвене интеграције и доступних механизма за остваривање права, испитивање стања потреба корисничке популације.

ГЛАВНЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ДОМАЋИНСТАВА ИРЛ ЛИЦА У ПОТРЕБИ

Према подацима које је прикупио Комесаријат за избеглице и миграције, у Србији живи 17.287 домаћинстава интерно расељених породица, односно 71.779 лица у потреби.

Већина породица је насељена у градским срединама у западној Србији и Шумадији, а најмањи број је гравитирао ка Војводини, што је показала и анализа обављена пре пет година. Интерно расељене породице дају предност Београду и већим градовима због већих могућности за запошљавање, приступа здравственим услугама и школовања деце. За остале делове Србије које чешће насељавају вежу их породичне везе, као и велики број лица пореклом са Косова и Метохије која од раније живе на тим подручјима.

Просечна старост лица у потреби је 39,14 година, што се донекле разликује од података из претходне анализе. Разлика би се могла објаснити тиме што су породице са већим бројем деце већ стамбено збринуте, као и тиме што се данас породице одлучују на мањи број деце. Већина популације је у категорији од 19 до 59 година (51,55%), мада велику групу чине и лица старија од 60 година (23,15). Приближно је исти однос жена и мушкараца (49,21% према 50,79%).

Просечна величина домаћинства интерно расељених лица у потреби је 4,15, а домаћинстава са пет и више чланова има скоро 29%. Овде бележимо пад величине просечног домаћинства зато што су управо породице са већим бројем деце имале предност у добијању помоћи за побољшавање услова живота, мада је проценат вишечланих породица које су у потреби по више основа и даље висок, о чему ће у даљем тексту још бити речи.

Подаци говоре да је већина ове популације у радно активном добу, од 19 до 59 година. Скоро трећина интерно расељених лица је без икаквог запослења. Преко 75% домаћинстава има укупна месечна примања мања од 300 долара (око 33.000 РСД), а просечни месечни приход по домаћинству је 182 долара, тј. 43,71 долар по члану породице (око 4800 РСД). Ови подаци се нису битно мењали од претходне анализе, што се могло очекивати с обзиром на економску ситуацију у земљи, смањење плата и пензија, отпуштања у јавном сектору и забрану запошљавања у јавном сектору.

Нажалост, и даље је велики број лица која немају завршену основну школу, близу 9%, с тим што се може уочити смањење броја ових лица у односу на анализу из 2011. године. С друге стране, уочава се пораст броја лица са високим образовањем у односу на исти период. То доказује позитиван помак у схватању потребе да се настави школовање и стекне образовање.

Када је реч о условима становања и имовини интерно расељених лица у потреби, 9,74% породица су власници објеката, 41,43% породица су подстанари, а код рођака и пријатеља још увек живи скоро 44% породица.

Као подстанари или код рођака и пријатеља живи 5500 породица које имају имовину неусловну за становање и које би проблем смештаја решиле добијањем пакета грађевинског материјала.

Интерно расељена лица у потреби данас као помоћ преферирају грађевинске пакете (скоро 40% породица), монтажне куће (11%), сеоска домаћинства (12,60%), станове у закупу

(11%) и ССЗУ (око 10%), док смештају у установе социјалне заштите предност даје мање од 1% породица.

Од укупног броја домаћинстава која у власништву имају стамбени објекат неуслован за живот, 68% потражује грађевински материјал за завршетак градње започетог објекта или за адаптацију објекта у власништву који није услован за становање. У простору који није намењен за становање живи 5,11% од укупног броја домаћинстава, а 44,5% домаћинстава има мање од 15 м² по члану домаћинства. Без купатила је 9,8% домаћинстава.

Слика ових параметара се није битније изменила, што нам указује да породицама у потреби треба пружати бржу и ефикаснију помоћ како би се створили минимални услови за нормалан живот.

Стање њихове имовине на КиМ се, нажалост, није поправило од последње анализе, па самим тим ни допринело да се на основу стања имовине изађе из круга угрожености и сиромаштва, ни повратком на КиМ ни уласком у посед имовине и њеном продајом, на што ћемо се детаљније осврнути у даљем тексту. Када је реч о физичком стању објеката, више од половине власника (56,55%) навело је да су им објекти уништени, а 11,25% да имовина има оштећења високог степена, односно да није усељива.

Примећује се значајан пад спремности ових лица за повратак на КиМ у односу на претходна истраживања, када је број заинтересованих за повратак био знатно већи. У анализи из 2011, петина домаћинстава у потреби се изјаснила да жели повратак. Као главне разлоге за мали проценат повратка, ИРЛ наводе несигурност и ограничену слободу кретања, несигурну будућност деце те питања егзистенције и запослења.

СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ

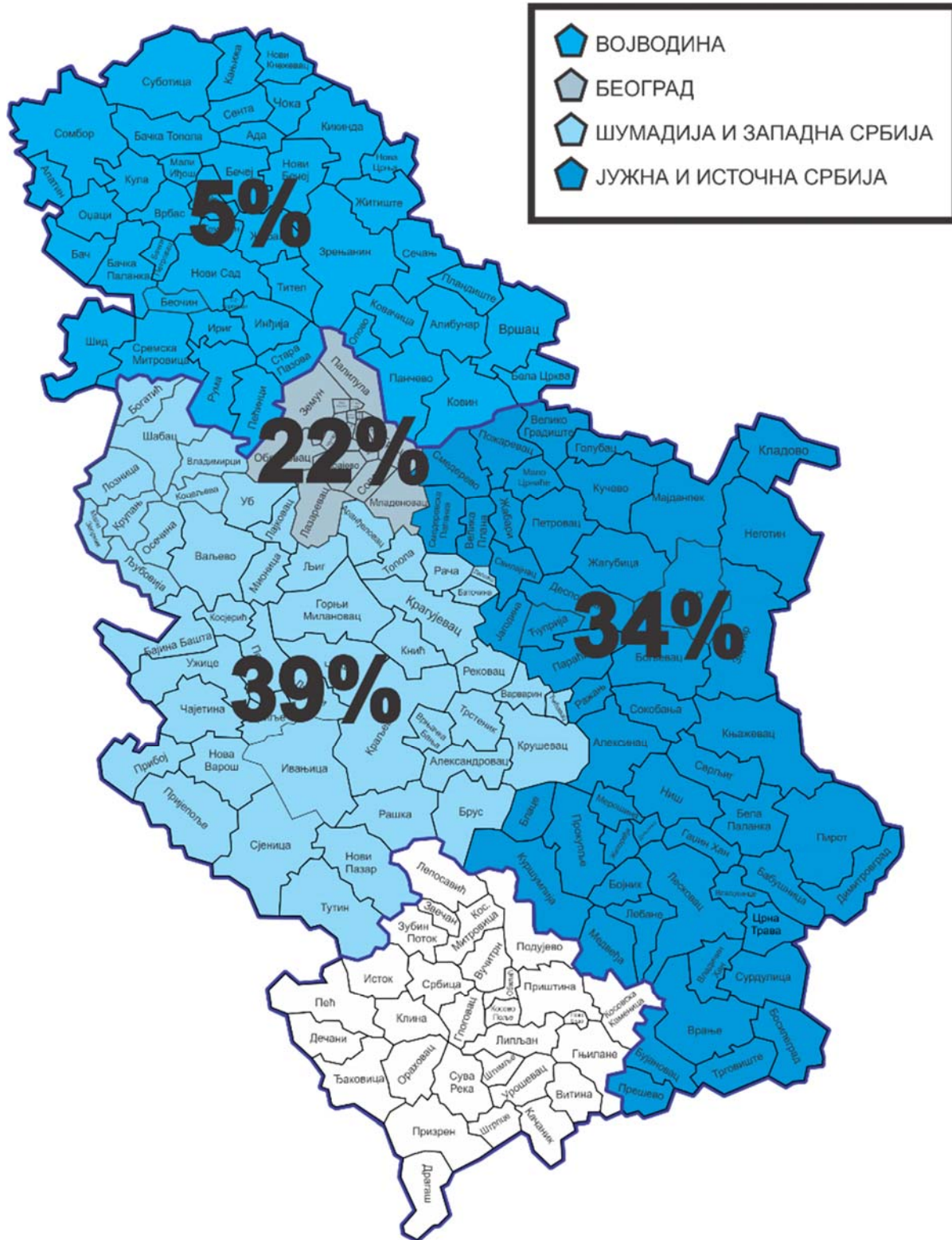
1. ГЕОГРАФСКА РАСПРОСТРАЊЕНОСТ ИРЛ У ПОТРЕБИ

Табела 1. Географска распрострањеност ИРЛ

РЕГИОН	БРОЈ ИРЛ ПОРОДИЦА	
Београд	3.719	21,51%
Војводина	878	5,08%
Шумадија и западна Србија	6.825	39,48%
Јужна и источна Србија	5.865	33,93%
УКУПНО	17.287	100,00%

Већина расељених лица са КиМ населила се у централној и јужној Србији, док је мањи број, углавном Рома, отишао у Војводину. Било је неколико таласа миграција. Просечно домаћинство ИРЛ преселио се још три пута након расељавања са КиМ. Други талас миграција је углавном значио прелазак из мањих у веће градове.

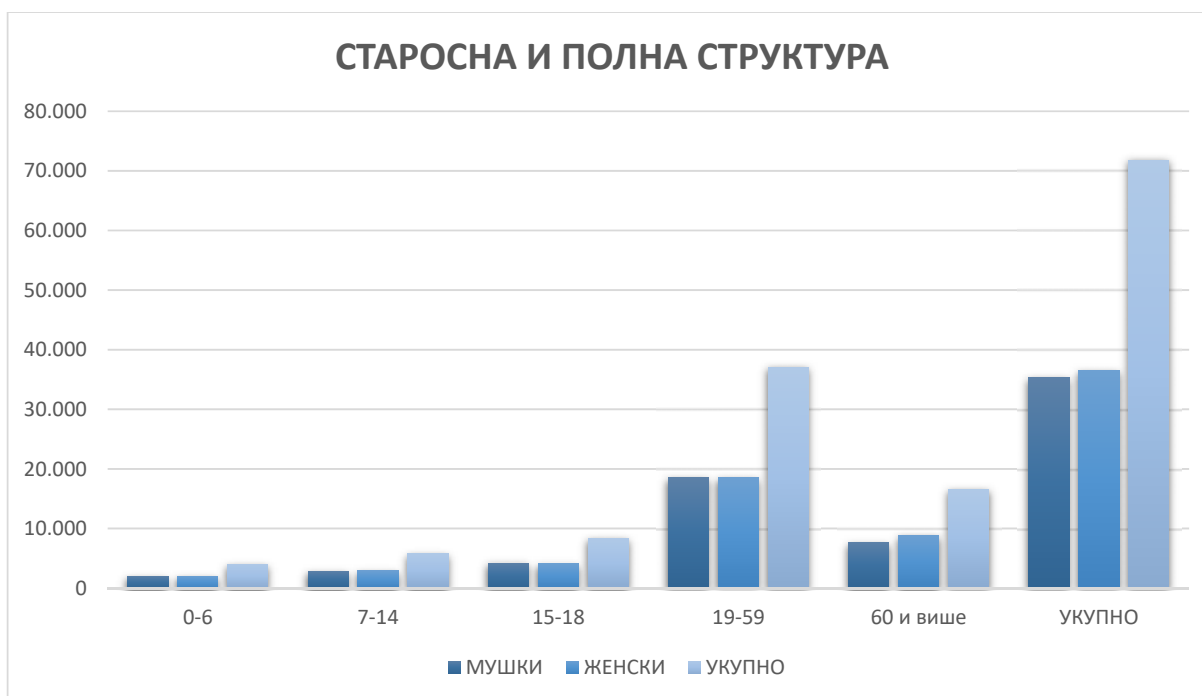

2. ДЕМОГРАФСКЕ КАРАКТЕРИСТИКЕ ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА

2.1 СТАРОСНА И ПОЛНА СТРУКТУРА

Табела 2.1 Старосна и полна структура

СТАРОСТ	ПОЛ				УКУПНО	
	МУШКИ		ЖЕНСКИ			
0–6	2.018	2,81%	2.021	2,82%	4.039	5,63%
7–14	2.837	3,95%	2.933	4,09%	5.770	8,04%
15–18	4.221	5,88%	4.131	5,76%	8.352	11,64%
19–59	18.518	25,80%	18.485	25,75%	37.003	51,55%
60 и више	7.729	10,77%	8.886	12,38%	16.615	23,15%
УКУПНО	35.323	49,21%	36.456	50,79%	71.779	100,00%

Просечна старост интерно расељених лица у потреби је 39,14 година; то је нешто мање од просека домицилног становништва, који износи 42,7 година (мушкарци 41,3 и жене 44,1 година). Већина популације је у категорији од 19 до 59 година (51,55%), мада велику групу чине и лица старија од 60 година (23,15%). Приближно је исти однос жена и мушкараца (49,21% према 50,79%).

На овакву старосну структуру утиче висок удео ромске популације, као и већи наталитет код породица са Косова и Метохије у односу на просек у целој Србији.

Просечна старост у односу на претходну анализу из 2011. године је измењена, што говори у прилог томе да су најугроженије породице са већим бројем деце у протеклом периоду збринуте, а да је порастао број носилаца домаћинства старијих од 60 година. Преко 65% интерно расељених лица у потреби је у радно активном добу.

Просечна старост укупног броја ИРЛ је 37,19 година.

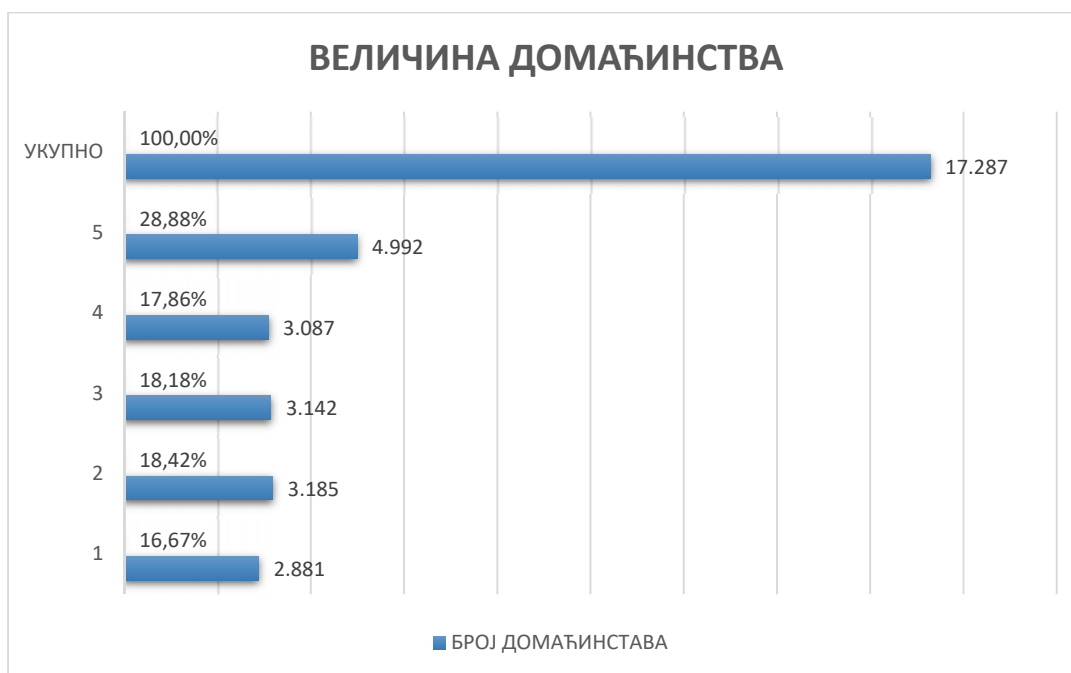
Србија се убраја у демографски најстарије земље света са 1.250.316 становника старијих од 65 година, који чине 17,4% укупног становништва. Старење становништва је првенствено последица промена у природном кретању становништва, као и миграција, односно смањивања броја младог и радно активног становништва, а повећања броја зависног становништва.

2.2 ВЕЛИЧИНА ДОМАЋИНСТВА

Величина домаћинства је један од најважнијих фактора при планирању решења за стамбено збрињавање кроз побољшавање услова становања ИРЛ у потреби. Просечна величина домаћинства интерно расељених лица у потреби је 4,15; то је у процентима нешто ниже у односу на последњу анализу стања потреба ИРЛ. Самачка или једночлана домаћинства су заступљена са мање од 17%, али је проценат домаћинства са 5 и више чланова скоро 29%; на то треба обратити посебну пажњу приликом програмирања даљих активности у решавању питања побољшавања услова становања. Треба узети у обзир да се овде ради о домаћинствима која имају више деце и традиционално живе у вишегенерацијским породицама.

Табела 2.2 Величина домаћинства

БРОЈ ЧЛАНОВА ДОМАЋИНСТВА	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
1	2.881	16,67%
2	3.185	18,42%
3	3.142	18,18%
4	3.087	17,86%
5	4.992	28,88%
УКУПНО	17.287	100,00%

2.3 БРАЧНИ СТАТУС*

Табела 2.3 Брачни статус

БРАЧНИ СТАТУС	БРОЈ ЛИЦА	
Ожењен/удата	24.894	46,43%
Неожењен/неудата	14.526	27,09%
Разведен/разведена	3.991	7,44%
Удовац/удовица	6.070	11,32%
Ванбрачна заједница	4.137	7,72%
УКУПНО	53.618	100,00%

* Само пунолетна лица.

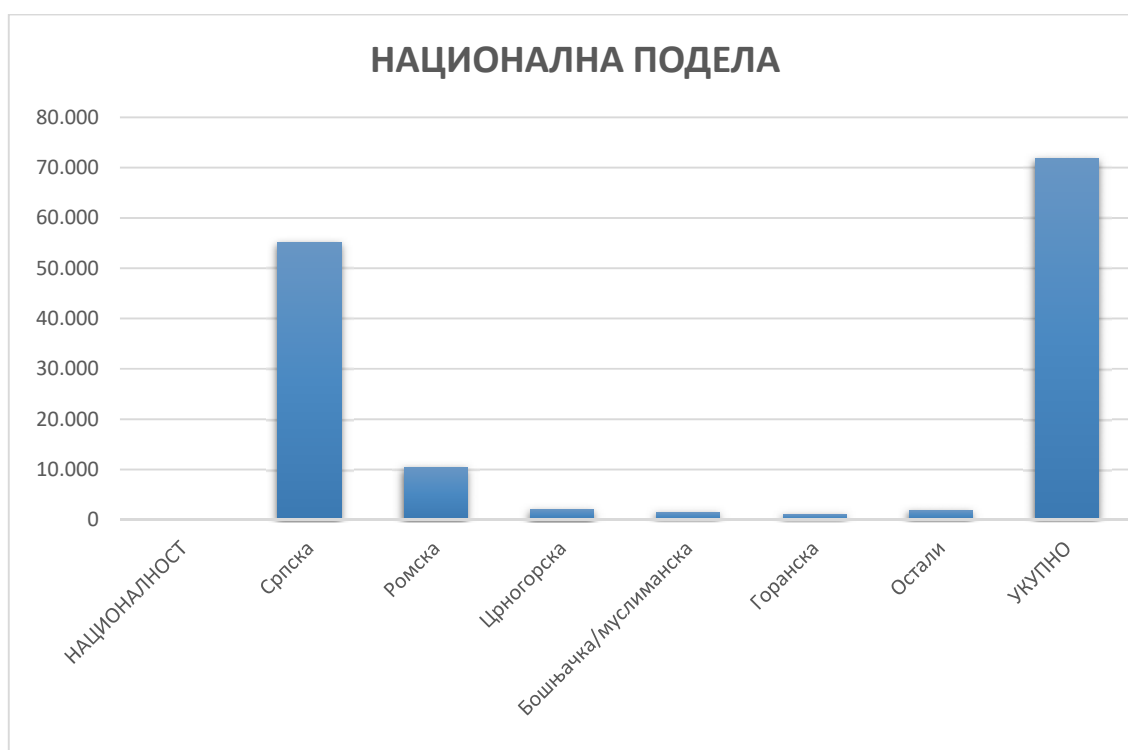
Међу пунолетним интерно расељеним лицима у потреби у браку је 46,4%, неожењених/неудатих има 27,9%, а у ванбрачној заједници живи 7,72% парова. Удоваца и удовица има око 11%. Приликом обезбеђивања побољшања услова становања лица у потреби, лакши приступ имају породице, него самци. С обзиром на велики број лица у потреби, правилници по којима поступају општинске комисије за избор корисника омогућавају боље рангирање породица са више чланова и већим бројем малолетне деца, па такве породице пре добијају помоћ.

Једнородитељских породица има 1240 (7,17% од укупног броја домаћинства у потреби), а у њима живи 2485 деце. Једночланих старачких домаћинства има 7,59 %.

2.4 НАЦИОНАЛНА ПРИПАДНОСТ ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА У ПОТРЕБИ

Табела 2.4 Национална подела

НАЦИОНАЛНОСТ		
Српска	55.014	76,64%
Ромска	10.403	14,49%
Црногорска	1.999	2,78%
Бошњачка/Муслиманска	1.418	1,98%
Горанска	1.104	1,54%
Остали	1.841	2,56%
УКУПНО	71.779	100,00%

Етнички састав интерно расељених лица у потреби релативно је хомоген јер преовлађују Срби, који чине 76,7 %, а за њима следе Роми, са значајним уделом од 14,5 %. Процент Црногораца, Бошњака/Муслимана и Горанаца је знатно мањи.

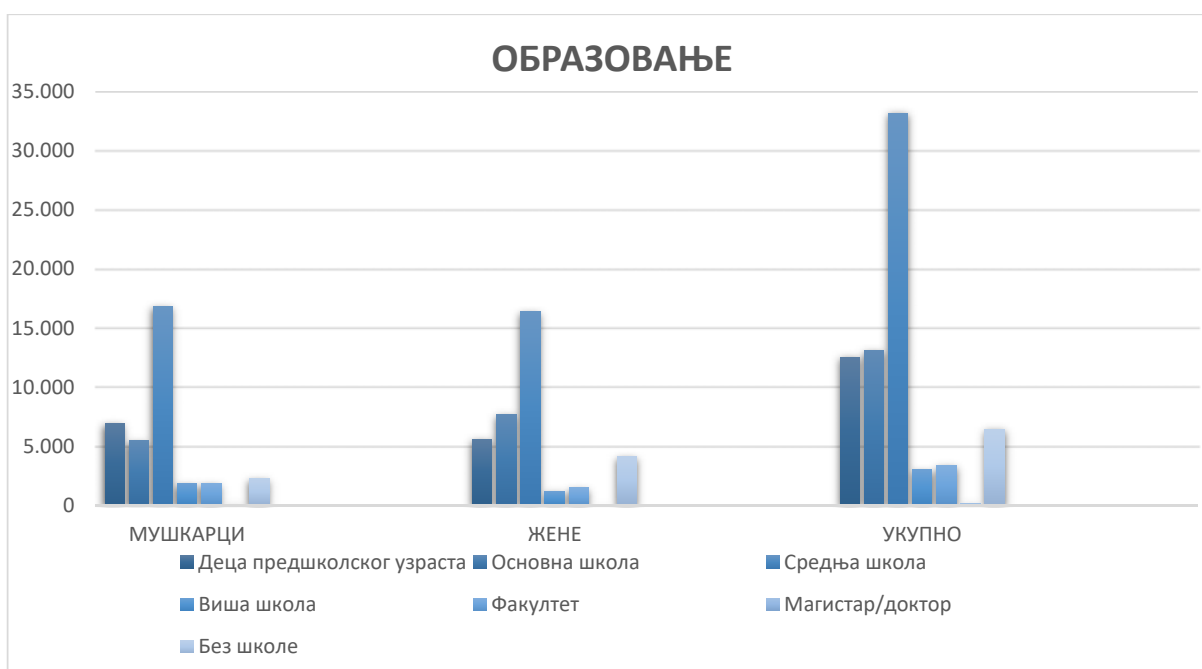
Удео Рома у популацији интерно расељених лица која су у потреби (14,5) знатно је већи од удела Рома у укупном броју становника Републике Србије (2,14%), као и од удела Рома у укупној популацији интерно расељених лица (10,5%).

Према Уставу Републике Србије, грађани нису дужни да се изјасне о својој националној припадности (члан 47). За децу млађу од 15 година одговор на питања о етничкој припадности дају родитељи или старатељи.

2.5 ОБРАЗОВАЊЕ

Табела 2.5 Образовање

ОБРАЗОВАЊЕ	МУШКАРЦИ		ЖЕНЕ		УКУПНО	
	Број	Процент	Број	Процент	Број	Процент
Деца предшколског узраста	6.969	9,71%	5.572	7,76%	12.541	17,47%
Основна школа	5.449	7,59%	7.659	10,67%	13.108	18,26%
Средња школа	16.809	23,42%	16.384	22,83%	33.193	46,24%
Виша школа	1.849	2,58%	1.160	1,62%	3.009	4,19%
Факултет	1.865	2,60%	1.478	2,06%	3.343	4,66%
Магистар/доктор	104	0,14%	39	0,05%	143	0,20%
Без школе	2.278	3,17%	4.164	5,80%	6.442	8,97%
УКУПНО	35.323	49,21%	36.456	50,79%	71.779	100,00%

Међу интерно расељеним лицима у потреби скоро 6500 лица није завршило основну школу. Од тог броја је много више жена (64,64%). Лица без завршене основне школе су углавном старија лица (изнад 60 година). Подаци у највећој мери одговарају подацима из Анализе о потребама интерно расељених лица из 2011. године, с тим што се може уочити смањење броја лица без основне школе, а пораст лица са високим образовањем. Ово смањење је позитиван тренд и може се очекивати да ће се он наставити. Великом броју необразованих лица доприноси и висок проценат ромске популације, која традиционално мање похађа школу.

3. МАТЕРИЈАЛНИ ПОЛОЖАЈ ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА

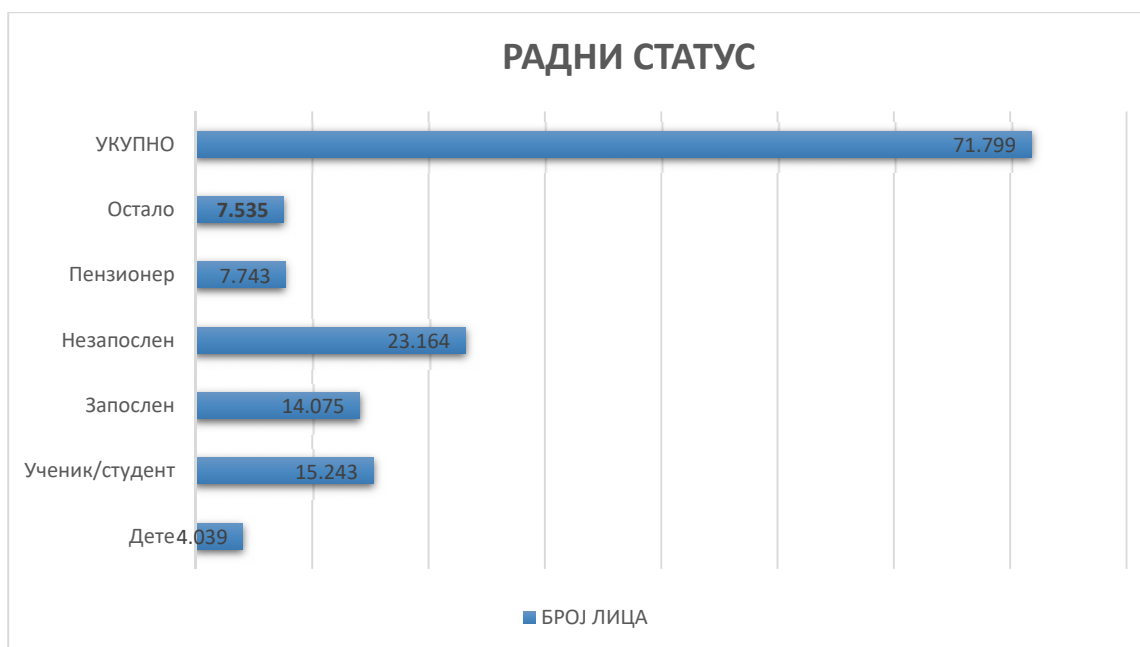
3.1 РАДНИ СТАТУС

Табела 3.1 Радни статус

РАДНИ СТАТУС	БРОЈ ЛИЦА	
Дете	4.039	5,63%
Ученик/студент	15.243	21,23%
Запослен	14.075	19,60%
Незапослен	23.164	32,26%
Пензионер	7.743	10,78%
Остало	7.535	10,49%
УКУПНО	71.799	100,00%

Главни показатељ угрожености интерно расељених лица представља висока стопа незапослености. Скоро трећина интерно расељених лица нема никакво запослење. У односу на домицилно становништво, где је стопа незапослености око 20%, може се закључити да су интерно расељена лица у знатно лошијем положају. Стопа незапослености у интерно расељеној популацији износи 32,26%. У укупној популацији ИРЛ у потреби, запослених лица има мање од 20%.

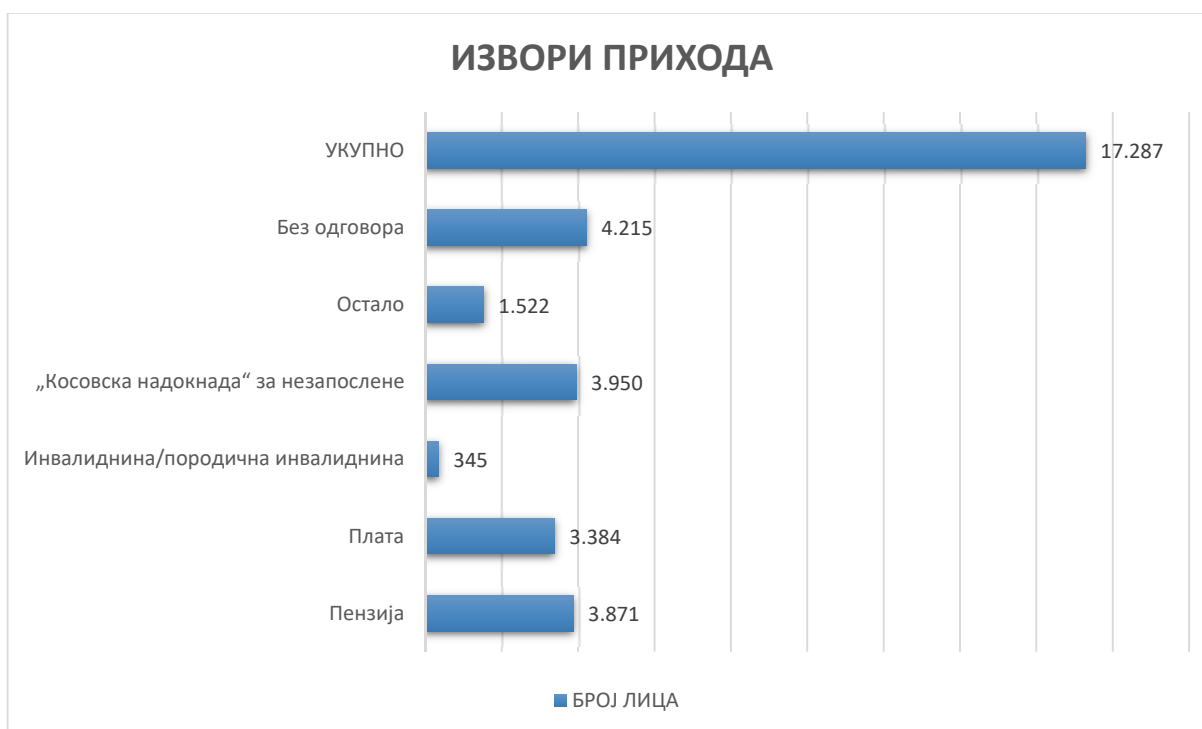
Овде треба нагласити да жене у овој популацији традиционално имају статус домаћице и остају код куће да брину о домаћинству, деци и породици, као и да породице у сеоским срединама приходе остварују бавећи се пољопривредом. Обе ове категорије воде се као незапослена лица.

3.2 ЛИЧНИ И ОСТАЛИ ПРИХОДИ

Табела 3.2.1 Извори прихода

ИЗВОР ПРИХОДА	БРОЈ ЛИЦА	
Пензија	3.871	22,39%
Плата	3.384	19,58%
Инвалидна/породична инвалидна	345	2,00%
„Косовска надокнада“ за незапослене	3.950	22,85%
Остало	1.522	8,80%
Без одговора	4.215	24,38%
УКУПНО	17.287	100,00%

Најчешћи извори прихода интерно расељених лица у потреби јесу тзв. „косовска додатак“ за лица која су због расељеништва остала без радног места (3950 лица), плата (3384 лица) и пензија (3871 лица). Велики број ових лица нема стални посао, обавља привремене послове и ради у сивој економији, која нажалост још увек није искорењена, и вероватно се налази у групи остало.

Када је реч о породицама које примају „косовски додатак“, основна је претпоставка да ова лица раде неформално како би заштитила своје право на поменути додатак.

Табела 3.2.2 Врсте социјалне помоћи

ВРСТЕ СОЦИЈАЛНЕ ПОМОЋИ	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
МОП	1.341	22,82%
Родитељски додатак	126	2,14%
Дечији додатак	4.411	75,04%
УКУПНО	5.878	100,00%

Расељена лица, као држављани Републике Србије, имају могућност да остваре различите облике социјалне помоћи које обезбеђује држава. Право на помоћ је остварило 34% домаћинстава у потреби. У анализи из 2011. право на помоћ је остварило 39% породица. Приступ услугама социјалне заштите је веома важан за ову категорију становништва. Поред горе поменутих личних прихода, један број домаћинстава (5878) има и приходе по основу социјалне угрожености, а најчешће се ради о дечијем додатку, који прима 4411 породица.

Да би породице оствариле неки облик социјалне помоћи, оне треба да испуне законом предвиђене услове и прикупе низ неопходних докумената. Новим Законом о боравишту и пребивалишту, као и уписом новорођене деце у матичне књиге, олакшано је стицање личних докумената, а самим тим и приступ социјалној помоћи.

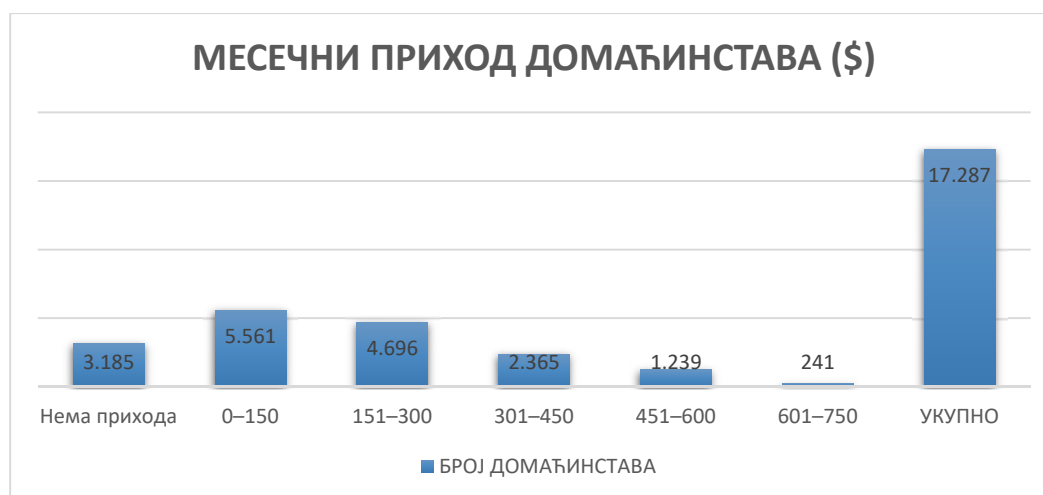
Промене у правном оквиру који регулише издавање личних докумената и боравка омогућиле су лакши приступ личним документима. Република Србија је донела измене и допуне Закона о ванпарничном поступку, који омогућава лицима под ризиком од апатридије да се по поједностављеним процедурама упишу у матичне књиге и прибаве потребан извод. Док се не усвоји Закон о правној помоћи, услуге ће се пружати кроз пројекте правне помоћи цивилног друштва. Увођењем система бесплатне правне помоћи обезбедиће се виши степен правне сигурности и олакшати приступ личним документима преко процедура прописаних Законом о ванпарничном поступку, које треба да елиминишу „правно невидљива лица“ уписом у матичне књиге и обезбеђивањем личних докумената.

Приступ услугама социјалне заштите је важан показатељ информисаности интерно расељених лица о могућностима које им се пружају, као и степена препознавања институција социјалне заштите као инстанце којој се могу обратити за помоћ. Расељена лица, као

држављани Србије, имају могућност да се пријаве за различите облике социјалне помоћи које обезбеђују држава и јединице локалне самоуправе.

Табела 3.2.3 Месечни приход домаћинства

МЕСЕЧНИ ПРИХОД (\$)	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
Нема прихода	3.185	18,42%
0–150	5.561	32,17%
151–300	4.696	27,16%
301–450	2.365	13,68%
451–600	1.239	7,17%
601–750	241	1,39%
УКУПНО	17.287	100,00%

Преко 75% домаћинства ИРЛ у потреби има укупна месечна примања мања од 300 долара (око 33.000 РСД), а просечни месечни приход по домаћинству је 182 долара, тј. 43,71 долара по члану породице (око 4800 РСД). Ови подаци се нису битно мењали од претходне анализе, што се могло очекивати с обзиром на економску ситуацију у земљи, смањење плата и пензија, отпуштања у јавном сектору и забрану запошљавања у јавном сектору. Забрињавајући је податак да више од 18% породица уопште нема приходе, што указује на њихов изузетно тежак положај, а исказана висина примања за целу ову популацију говори да су то лица на рубу егзистенције, која оствареним приходима не могу осигурати ни минималне услове за живот. На висок проценат лица без прихода утиче велики број Рома у потреби (14,49%), јер ту групу карактерише висока стопа незапослености.

Породице које примају више од 600 долара месечно (1,39%) углавном су вишегенерацијске и вишечлане породице (6 и више чланова) у оквиру једног домаћинства, где два или више чланова има неку врсту примања. Међутим, када се укупна примања поделе на

све издржаване чланове, то остају домаћинства у потреби јер релативна линија ризика од сиромаштва у Републици Србији износи 14.920 РСД (званични податак РЗС). То су, такође, домаћинства која немају решено стамбено питање и нису у могућности да га сама реше.

3.3 РАДНА СПОСОБНОСТ (ЗА СТАРИЈЕ ОД 15 И МЛАЂЕ ОД 65 ГОДИНА)*

Пошто је међу интерно расељеним лицима у потреби највећи број потпуно радно способан, било би значајно да се предузму одговарајуће активности на подизању стопе запослености како би ова лица могла самостално да обезбеђују средства за живот.

Наравно, морамо имати у виду и да је тренутна стопа незапослености у Србији релативно висока; она износи око 19,2% за укупно становништво и нешто преко 14% у оквиру радно способног становништва.

Анализа из 2011. године показује да стопа активности расељених лица на нивоу целог узорка износи 67,7%, а код лица у потреби 70,2%. Стопа запослености лица у потреби износи 28,5%, а стопа незапослености 39%, што је неповољније од укупне популације интерно расељених лица, а знатно неповољније од домицилног становништва, чија стопа запослености износи 37,7%, а незапослености 19,2%.

Пројекција показује да је за побољшање положаја ИРЛ потребно 6024 доходна пакета за незапослена ИРЛ у потреби и 4361 пакет за запослена расељена лица у потреби како би се та лица економски оснажила и осамосталила.

Овде морамо напоменути да се, када је реч о руралним подручјима, ради о пакетима који су намењени пољопривреди, сточарству, воћарству, куповини машина за обраду дрвета и метала, док се код градског становништва углавном ради о пакетима помоћи за покретање малих предузећа (аутолимарске радионице, фризерски и козметички салони, моторна возила за превоз секундарних сировина итд).

* Чињеница о радној способности није документована, већ је процењивана само на основу изјаве.

3.4 СТАМБЕНИ СТАТУС ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА

Табела 3.4 Стамбени статус интерно расељених лица

СТАМБЕНИ СТАТУС ДОМАЋИНСТАВА	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
Колективни смештај	122	0,17%
Изнајмљени стан	29.738	41,43%
Код рођака/пријатеља	31.262	43,55%
Сопствени смештај	6.992	9,74%
Остало	3.665	5,11%
УКУПНО	71.779	100,00%

Од укупног броја домаћинстава интерно расељених лица у потреби која у власништву имају стамбени објекат, према евиденцији потреба ИРЛ, 40% породица потражује грађевински материјал за завршетак започете градње или адаптацију неусловног објекта како би објекат постао услован за становање.

Дистрибуција према врсти тренутног смештаја указује на то да највећи број интерно расељених лица у потреби живи код рођака и пријатеља (43,5%) и у изнајмљеном стану (41,4%). Сопствени смештај у којем тренутно борави има близу 10% ове популације.

Лица која живе код рођака и пријатеља или у изнајмљеном стану (око 5500 породица), а која поседују некретнину у власништву која је неусловна за живот, потражују помоћ у виду грађевинског материјала како би трајно решила своје стамбено питање.

У простору који није намењен за становање смештено је 5,11% од укупног броја домаћинстава у потреби.

3.5 ИРЛ ПО КОЛЕКТИВНИМ ЦЕНТРИМА

Планирано је да се током 2017. године затворе сви колективни центри на територији Републике Србије без Косова и Метохије. На територији Републике Србије без Косова и Метохије тренутно има 5 колективних центара (55 избеглица, 122 интерно расељена лица), а у АП Косово и Метохија 8 колективних центара (46 избеглица и 307 интерно расељених лица); укупно, дакле, има 530 лица у 13 колективних центара. Центри ће се плански затварати кроз пројекат „Подршка побољшању услова становања присилних миграната и затварање колективних центара“ у оквиру Програма ИПА 2012.

Од 2002. године затворено је 375 колективних центара и збринуто 9326 лица која су била смештена у њима.

Напомињемо да су програми побољшавања услова становања ИРЛ праћени и доделом средстава намењених доходним активностима, која за циљ имају економско оснаживање породица.

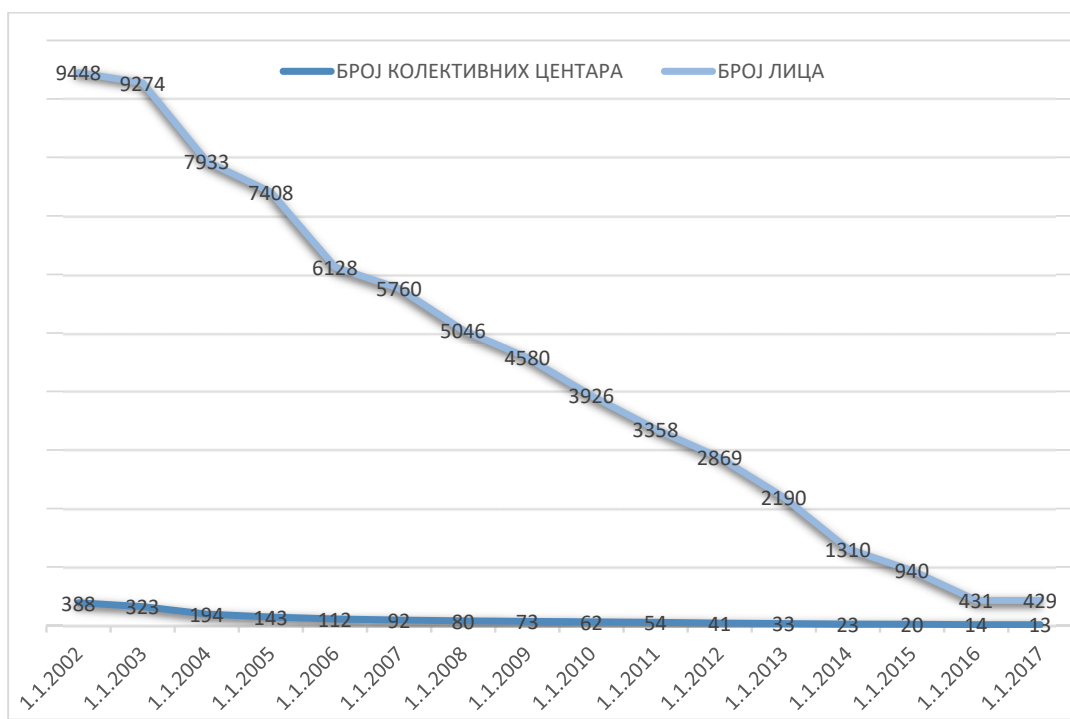
Табела 3.5.1 ИРЛ по колективним центрима

ОКРУГ	ОПШТИНА	ОБЈЕКАТ	БРОЈ ИРЛ	БРОЈ ИЗБЕГЛИЦА
Јужнобанатски	Панчево	ЦЕНТАР ТО	20	2
Мачвански	Шабац	ВАРНА ООЦК	0	42
Пиротски	Бела Паланка	ХОТЕЛ ЕС И РЕМИЗИЈАНА	11	11
Пчињски	Бујановац	СТАРА ЦИГЛАНА	39	0
Пчињски	Бујановац	„САЛВАТОРЕ“	52	0
УКУПНО			122	55

Табела 3.5.2 Смањивање броја колективних центара по годинама

ДАТУМ	БРОЈ КОЛЕКТИВНИХ ЦЕНТРА	БРОЈ ИРЛ
1.1.2002.	388	9448
1.1.2003.	323	9274
1.1.2004.	194	7933
1.1.2005.	143	7408
1.1.2006.	112	6128
1.1.2007.	92	5760
1.1.2008.	80	5046
1.1.2009.	73	4580
1.1.2010.	62	3926
1.1.2011.	54	3358
1.1.2012.	41	2869
1.1.2013.	33	2190
1.1.2014.	23	1310
1.1.2015.	20	940
1.1.2016.	14	431
1.1.2017.	13	429

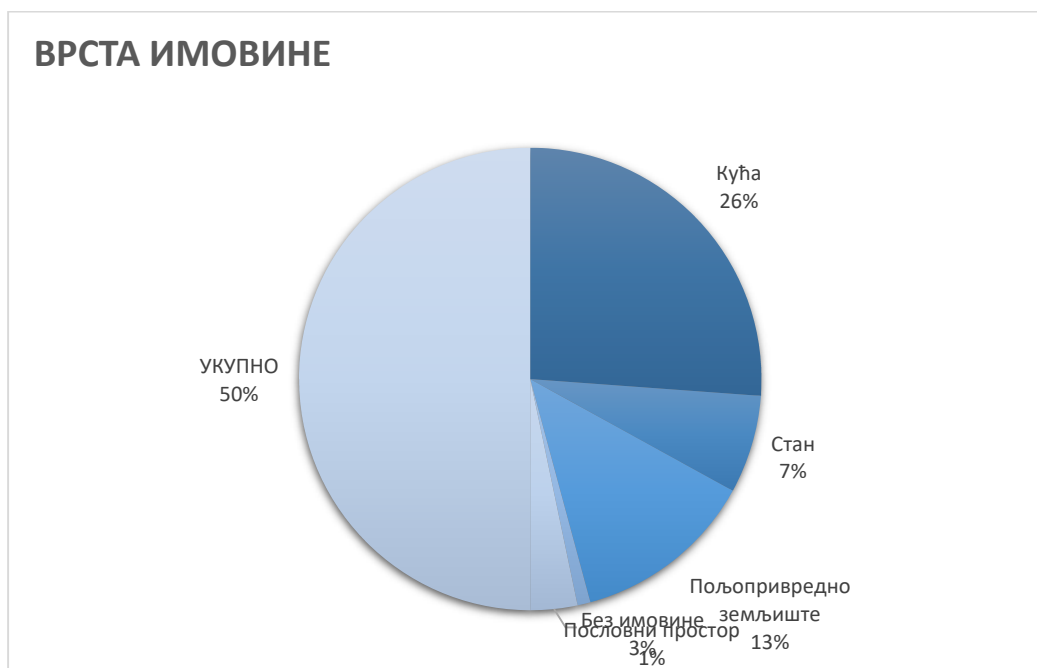
4. ИМОВИНА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ

4.1 ВРСТА ИМОВИНЕ

Лица у потреби на Косову и Метохији имају преко 21.000 некретнина. Само 1505 домаћинства није поседовало имовину на територији КиМ. Становници руралних средина су углавном имали куће и пратеће објекте сеоских домаћинстава, као и хектаре пољопривредног земљишта. Породице које су дошле из урбаних средина углавном су располагале становима у власништву. Није занемарљив ни број породица које су имале пословни простор који им је доносио приход.

Табела 4.1 Врста имовине

ВРСТА ИМОВИНЕ	ОБЈЕКТИ
Кућа	11.978
Стан	3.144
Пољопривредно земљиште	5.858
Пословни простор	412
Без имовине	1.505
УКУПНО	22.897

4.2 СТАТУС ИМОВИНЕ

Садашње стање имовине и објеката интерно расељених лица у потреби на КиМ изузетно је лоше – имовина је узурпирана или празна, углавном уништена, оштећена и опљачкана, а 10% власника нема информације о стању имовине.

Када је у питању садашњи статус имовине, чак 22% домаћинстава не може да располаже својом имовином јер је узурпирана, иако је 30% имовине у поседу власника (власници не могу да је користе углавном из безбедносних разлога). То је најчешће враћена имовина која је у међувремену поново опљачкана.

Нажалост, одрживи повратак ни данас није обезбеђен породицама које желе да се врате. Иако сва расељена лица имају право на враћање имовине која им је незаконито одузета или на правичну надокнаду, односно компензацију уколико враћање имовине није могуће, то се не може спровести без адекватне подршке и заштите од стране представника међународне заједнице у поступцима реституције.

ИРЛ која су била корисници станова у државном или јавном власништву сусрећу се са низом проблема. Према одлукама Косовске агенције за имовину, већина ових лица и даље има право коришћења предметних станова које су заузели нелегални власници. Постоје хиљаде хектара заузетог пољопривредног земљишта, у чији посед власници, повратници или интерно расељена лица не могу да уђу.

Према статистици Косовске агенције за имовину, 88,4% од укупног броја имовинских захтева односи се на пољопривредно земљиште. Највећи проценат земље нелегално обрађују неовлашћена лица, а сама КПА у својим извештајима потврђује да је веома тешко навести нелегалног корисника да плаћа закуп који би се прослеђивао власницима.

Табела 4.2 Статус имовине

САДАШЊИ СТАТУС ИМОВИНЕ	ДОМАЋИНСТВА
У поседу власника	30,56%
Заузета	22,15%
Размењена	0,51%
Продата	4,21%
Изнајмљује се	0,21%
Нерешени власнички односи	13,13%
Не зна	10,15%
Без одговора или нема имовину	19,08%

4.3 ФИЗИЧКИ СТАТУС ИМОВИНЕ

Када је реч о физичком стању објекта, више од половине власника (56,55%) навело је да су им објекти уништени, а 11,25% да имовина има оштећења високог степена, односно да није уселјива.

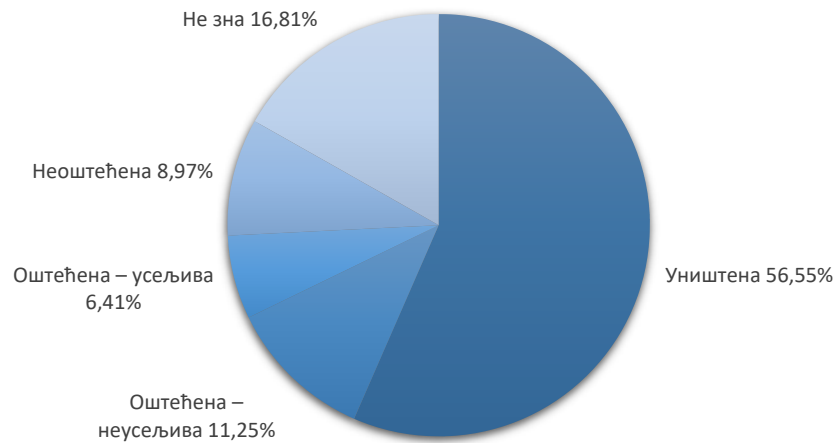
Преко 19.000 тужби за одштету предато је судовима на Косову и Метохији, али се већина косовских судова прогласила ненадлежним или су одбили да приме тужбе.

Привремене институције су након догађаја од 17. марта 2004. године преузеле обавезу да обнове уништене објекте и компензују уништenu имовину. Већина оштећених кућа није обновљена, а протерана лица се нису вратила. Пред судовима на Косову налази се и 1500 тужби за имовину оштећену 17. марта 2004.

Велики број ИРЛ обраћао се и Косовској агенцији за имовину, захтевима за надокнаду физичке штете или надокнаду због неовлашћеног коришћења предметне имовине.

Табела 4.3. Физички статус имовине

ФИЗИЧКИ СТАТУС ИМОВИНЕ	ДОМАЋИНСТВА
Уништена	56,55%
Оштећена – неуселјива	11,25%
Оштећена – уселјива	6,41%
Неоштећена	8,97%
Не зна	16,81%

ФИЗИЧКИ СТАТУС ИМОВИНЕ

Власници су подносили захтеве за обнову уништене имовине у протеклим годинама преко привремених институција на Косову и Метохији, међународних организација, Министарства/Канцеларије за Косово и Метохију, међународних и домаћих невладиних организација, као и преко локалних самоуправа. Највећи део захтева остао је без одговора. Познато је да велики број лица има проблеме са подношењем захтева због нерешених власничких односа.

5. ПОВРАТАК

Одржив повратак је добровољан, безбедан и достојанствен повратак уз омогућен приступ свим припадајућим правима кроз поштовање и доследну примену свих међународно признатих стандарда.

Неопходно је обезбедити потпуне и објективне информације о повратку, обезбедити слободу кретања, осигурати физичку и материјалну безбедност, повратак имовине законским власницима, реконструкцију оштећене и уништене имовине те омогућити брз и једноставан приступ стицању докумената.

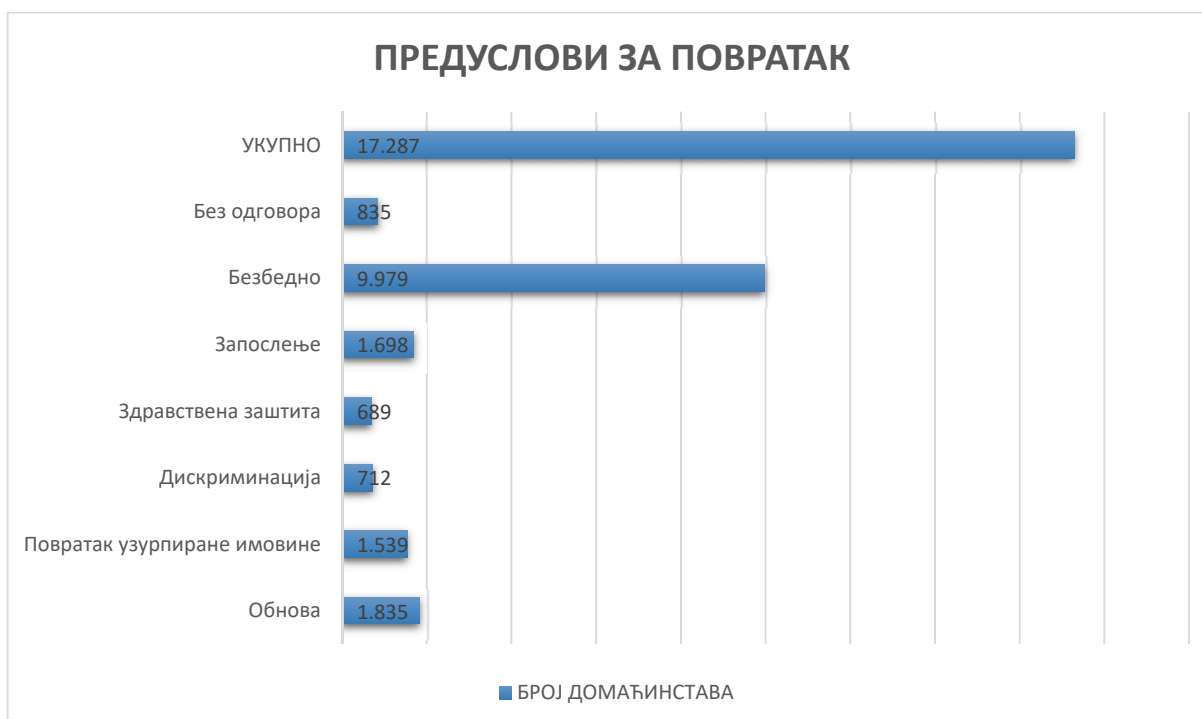
Привремене институције на КиМ су допустиле да се већ постојећа сегрегација у друштву још више продуби и да на хиљаде припадника мањинских заједница остане расељено.

Основни принцип у свим међународним документима који се односе на решавање проблема расељене популације јесте слобода избора између повратка и локалне интеграције, али услови за такав избор када су у питању интерно расељена лица са Косова и Метохије нажалост не постоје. Повратак на КиМ остварило је мање од 5% укупне популације ИРЛ, а један од разлога крије се у томе што међународна заједница није била у стању да, у складу са преузетим обавезама, обезбеди одржив повратак неалбанског становништва на КиМ.

Интерно расељеним лицима која се налазе на територији уже Србије већ годинама се нуде разни програми повратка, али су ти програми најчешће неодрживи јер већина ових лица услед притиска и несигурности опет напушта обновљене куће.

Табела 5.1 Предуслови за повратак

ПРЕДУСЛОВИ ЗА ПОВРАТАК	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
Обнова	1.835	10,61%
Повратак узурпиране имовине	1.539	8,90%
Дискриминација	712	4,12%
Здравствена заштита	689	3,99%
Запослење	1.698	9,82%
Безбедност	9.979	57,73%
Без одговора	835	4,83%
УКУПНО	17.287	100,00%

Из резултата се јасно види да је основни предуслов за повратак у место пребивалишта безбедност те да 58% испитаних домаћинстава сматра да безбедносни услови не постоје, што и резултира изузетно малим бројем повратника током свих ових година. Повратници су забринути за сопствену безбедност и безбедност својих породица. Повратници и ИРЛ се крећу у оквиру енклава или места у којима живе, а најмање безбедним сматрају градске средине.

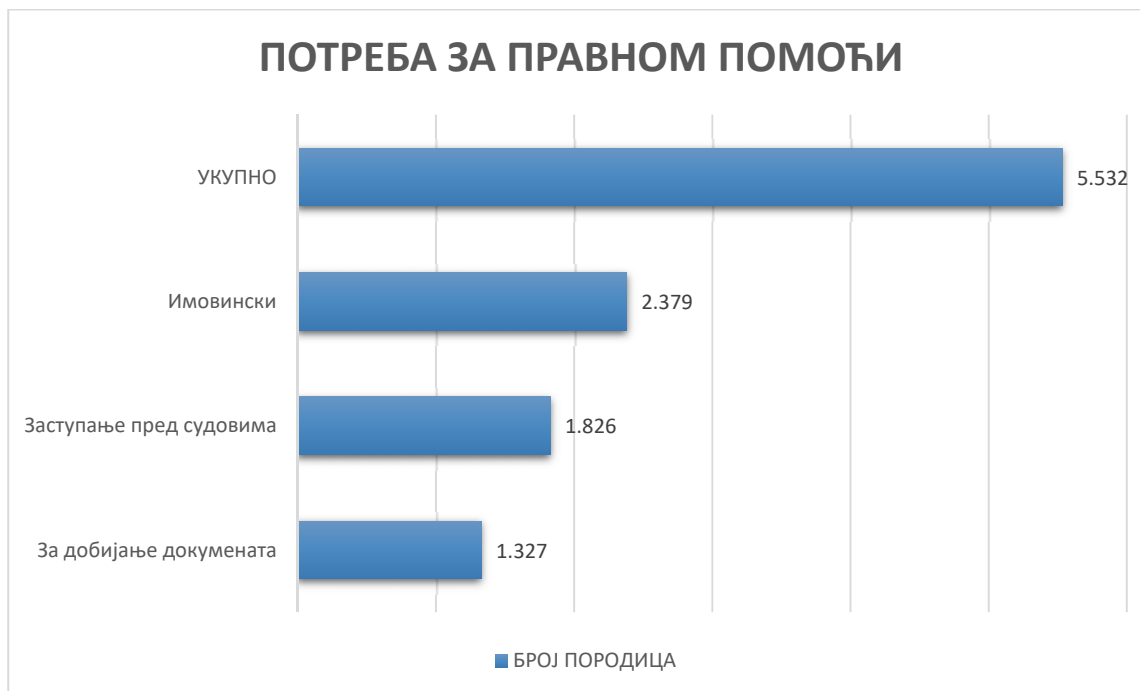
Скоро 10% лица у потреби наводи да предуслов за повратак представља враћање узурпиране имовине. Када је у питању садашњи статус имовине, чак 22% домаћинстава не може да располаже својом имовином јер је узурпирана. Штавише, и она имовина која је враћена легалним власницима, а коју они нису могли користити из безбедносних разлога, у међувремену је поново опљачкана.

Обнову објеката као предуслов за повратак наводи 10,6% породица у потреби. Када је реч о физичком стању објеката, више од половине власника (56,55%) навело је да су им објекти уништени, а 11,25% да имовина има оштећења високог степена, односно да није уселјива.

Скоро 10% породица наводи да је могућност добијања посла важан предуслов за повратак, што доприноси економској сигурности. Не треба занемарити ни проблеме дискриминације којима су изложени повратници, као и питања здравствене заштите.

Табела 5.2 Потреба за правном помоћи

ПОТРЕБА ЗА НЕКИМ ВИДОМ ПРАВНЕ ПОМОЋИ	БРОЈ ПОРОДИЦА	
За добијање докумената	1.327	23,99%
Заступање пред судовима	1.826	33,01%
Имовински	2.379	43,00%
УКУПНО	5.532	100,00%

На питање постављено интерно расељеним лицима у потреби да ли им је потребан неки вид правне помоћи за остваривање права на Косову и Метохији, 5532 породице (32%) сматрају да им је потребна правна помоћ, а од тог броја 75% наводи да им таква помоћ треба ради заступања пред судовима и решавања имовинских односа на КиМ.

6. ПОЖЕЉНО ТРАЈНО РЕШЕЊЕ

У протеклих седамнаест година Република Србија је, уз помоћ међународне заједнице, предузела обимне мере и активности за прихват и збрињавање интерно расељених лица са Косова и Метохије и обезбеђивање адекватних животних услова. Створени су стратешки и законодавни оквир, структуре и институције задужене за спровођење програма намењених овој популацији.

Обезбеђено је 4316 различитих стамбених решења (стамбене јединице, плацеви и грађевински материјал за изградњу кућа, пакети грађевинског материјала за завршетак започетих кућа, сеоска домаћинства).

- Откупљено је 546 сеоских домаћинстава.
- Додељено је 208 монтажних кућа (програм почео 2008. године).
- Подељена су 3152 пакета грађевинског материјала.
- Изграђено је 89 стамбених јединица.
- Додељен је 321 стан социјалног становања у заштићеним условима.
- До сада је кроз стамбене програме збринуто око 18.000 лица.

Средства за побољшања услова становања интерно расељених лица обезбеђена су из буџета Републике Србије и буџета јединица локалне самоуправе (највећи део утрошен је за обезбеђивање инфраструктуре), као и из разних програма које финансирају Европска унија, агенције УН, међународне организације и владе страних држава. Значајна средства издвојена су и из претприступних фондова ЕУ.

И после више година обезбеђивања пакета грађевинског материјала, преко 40% домаћинстава још увек има потребу за таквим видом подршке.

Разлог за то лежи у чињеници да је један од услова за добијање такве помоћи легализована градња, односно да је земљиште на којем се налази некретнина у власништву у зони предвиђеној за индивидуалну стамбену градњу и да је започет процес легализације. После ступања на снагу новог Закона о планирању и изградњи и Закона о озакоњењу објеката реално је очекивати да ће значајан број власника ових објеката сада моћи да се укључи у програме доделе грађевинског материјала за завршетак започете градње.

Потребе за грађевинским материјалом највише су исказале породице смештене у Смедеревској Паланци, Смедереву, Краљевоу, Куршумлији, Прокупљу и Крагујевцу, и то 36% од укупног броја потреба за овим видом помоћи. То су углавном породице које су започеле изградњу објеката и којима треба грађевински материјал како би завршиле започету градњу, или су купиле куће којима је потребна адаптација.

Од 1897 породица које желе да реше стамбено питање путем добијања стана више од половине се налази у Београду, затим следе Краљево и Крагујевац. Породице које желе овакав вид смештаја у већим градским срединама углавном су дошле из урбаних средина на Косову и Метохији и имале су станове у ранијем месту пребивалишта. Те породице се одлучују на тражење стамбеног решења у већим срединама због лакшег запошљавања, школовања деце и сл.

За сеоска домаћинства се опредељују породице у потреби са подручја Новог Сада, Куршумлије, Прокупља и Крагујевца (35%), и то је најчешће рурално становништво које жели да се бави пољопривредом.

Породице које бораве у Смедереву, Бујановцу, Краљеву, Прокупљу у 32% случајева су исказале жељу да им се обезбеди монтажна кућа.

Нешто мање од 1% домаћинстава жели да се збрине смештајем у установе социјалне заштите.

Табела 6 Пожељно трајно решење

ПОЖЕЉНО ТРАЈНО РЕШЕЊЕ	БРОЈ ДОМАЋИНСТАВА	
Монтажна кућа	1.980	11,45%
Стан	1.897	10,97%
Сеоска домаћинства	2.179	12,60%
Грађевински пакети	6.887	39,84%
Смештај у установу социјалне заштите	159	0,92%
Социјално становање у заштићеним условима	1.789	10,35%
Друго/без одговора	2.396	13,86%
УКУПНО	17.287	100,00%

7. ПРОЦЕНА ПОТРЕБА ИРЛ РОМА У СРБИЈИ

Расељена лица која припадају заједници Рома, Ашкалија и Египћана представљају посебно угрожену категорију. Популацију интерно расељених лица чини око 22.000 Рома. Промене у правном оквиру који регулише издавање личних докумената и боравка омогућиле су лакши приступ личним документима. Република Србија је донела измене и допуне Закона о ванпарничном поступку, који омогућава лицима под ризиком од апатридије да се поједностављеним процедурама упишу у матичне књиге и прибаве потребан извод. Увођењем система бесплатне правне помоћи обезбедиће се виши степен правне сигурности и олакшати приступ личним документима преко процедура прописаних Законом о ванпарничном поступку, које треба да елиминишу „правно невидљива лица“ уписом у матичне књиге и обезбеђивањем личних докумената.

UNHCR је у јуну 2016. године објавио студију „Лица у опасности од апатридије у Србији“, у којој се даје оцена напретка у периоду 2010–2015. године. Истраживање је показало да је у ромској популацији у Србији знатно опало учешће особа без основних личних докумената (таквих је 2010. године било 6,8%, а проценат је сада спао на 3,9%).

Решења за интерно расељене Роме са Косова и Метохије, који у великом броју не планирају да се врате, реализују се кроз финансирање програма за унапређење животних услова интерно расељених лица, укључујући и Роме. У истраживању из 2011. године, 8,8% ИРЛ Рома се изјаснило да жели повратак на КиМ, а сада се тај проценат знатно смањио, на 2,4%. То је последица њиховог страха од дискриминације уколико би се вратили, њихове процене безбедносне ситуације, а можда и тога што у Србији имају боље услове живота (С. Цвејић, „Процена потреба ИРЛ Рома у Србији“, 2014).

Када је у питању затварање неформалних колективних центара, из буџетских и донаторских средстава 2015. године обезбеђена су средства за пресељење Рома из три подстандардна ромска насеља у којима су живели већином ИРЛ Роми: Блажево у Новом Пазару, Стари Костолац у Пожаревцу и Јужна обилазница у Крагујевцу.

Као што је већ поменуто и као што многа истраживања доказују, ИРЛ Роми се налазе у веома тешком положају и, према свим сазнањима, живе у знатно лошијим условима него већинско становништво, па чак и у лошијим условима него домицилни Роми у Србији.

Данас у Србији живи 1465 ромских интерно расељених породица у потреби, односно 10.403 лица.

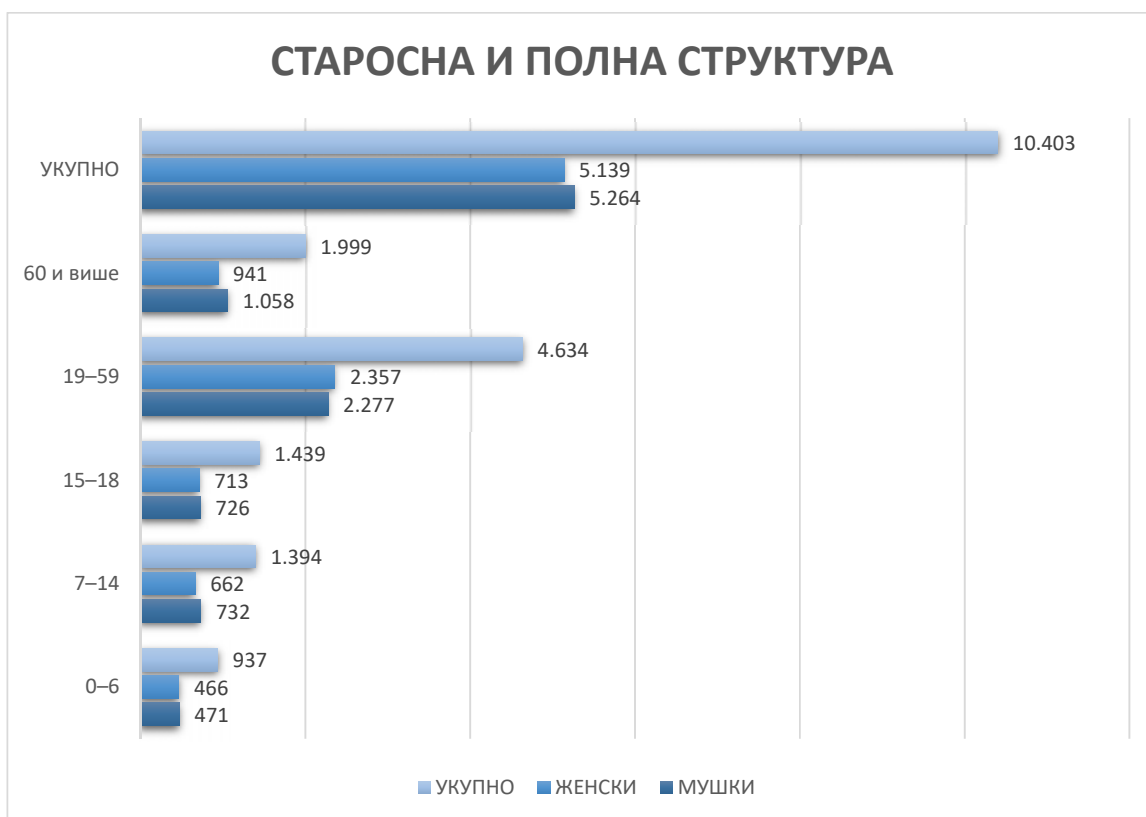
Већина расељених лица са КиМ населила се у централној и јужној Србији, док је мањи број, углавном Рома, отишао у Војводину, па можемо закључити да ИРЛ Роми углавном прате територијални распоред домицилних Рома. Занимљиво је поменути да Роми чине чак 45,3% расељених лица у Војводини. То се може објаснити већим потенцијалом за уобичајене ромске економске активности (пољопривреда, прикупљање и промет секундарних сировина итд.) у областима као што су Нови Сад (где се населило 27,4% ИРЛ Рома), у Београду (28,7%) и Зрењанину (9,1%).

7.1 СТАРОСНА И ПОЛНА СТРУКТУРА

Табела 7.1 Старосна и полна структура ИРЛ Рома у Србији

СТАРОСТ	ПОЛ				УКУПНО	
	МУШКИ		ЖЕНСКИ			
0–6	471	4,53%	466	4,48%	937	9,01%
7–14	732	7,04%	662	6,36%	1.394	13,40%
15–18	726	6,98%	713	6,85%	1.439	13,83%
19–59	2.277	21,89%	2.357	22,66%	4.634	44,54%
60 и више	1.058	10,17%	941	9,05%	1.999	19,22%
УКУПНО	5.264	50,60%	5.139	49,40%	10.403	100,00%

Просечна старост ИРЛ Рома у потреби износи 33,29 година. Из табеле можемо закључити да нешто више од половине укупног броја ИРЛ Рома у потреби чине мушкарци (50,62%). Највећи број лица се налази у старосном контингенту од 19 до 59 година, односно у радно активном добу. Запажа се да деца ИРЛ Рома у потреби од 0 до 6 година старости чине 23,2% укупне ИРЛ популације деце у том узрасту у потреби. Такође, 24,2% укупне интерно расељене популације чине деца од 7 до 14 година деце у потреби у том узрасту.

7.2 ВЕЛИЧИНА ДОМАЋИНСТВА

Просечна величина домаћинства Рома у потреби износи 7,1 чланова и она је знатно већа од просека неромских ИРЛ у потреби (4,15 чланова), док је просечна величина домаћинства у Републици Србији близу 3 члана. Код интерно расељених Рома у потреби најбројнија су домаћинства са седам и више чланова, у којима преовлађују млађи чланови, односно деца. Самачких домаћинстава готово и да нема, пошто ромска домаћинства традиционално живе на окупу, у вишегенерацијским породицама.

7.3 ОБРАЗОВАЊЕ

Великом броју ИРЛ без основног образовања свакако доприноси и висок проценат ромске популације, коју карактерише висока стопа необразованости, односно тенденција да у мањем броју похађају школу и достижу адекватан степен образованости који би им омогућио приступ бољим могућностима запошљавања. Процент интерно расељених Рома у потреби који немају завршену основну школу или су без школе износи скоро 54%, док је тај проценат 2011. године износио 57%. Основну школу је завршило свега 32% интерно расељених Рома. Овакви проценти даље значајно утичу и на стопу незапослености.

7.4 МАТЕРИЈАЛНИ ПОЛОЖАЈ ИНТЕРНО РАСЕЉЕНИХ ЛИЦА РОМА И РАДНИ СТАТУС

Интерно расељени Роми припадају групи најугроженијег становништва у Републици Србији. Та домаћинства су изузетно сиромашна, односно имају ниске приходе. Интерно расељене Роме карактерише висока стопа незапослености, а један од разлога за то је и већ поменути низак степен образовања. Они углавном обављају неформалне и повремене послове, а традиционално се баве прикупљањем терцијарних сировина и занимањима које не преферира домицилно становништво, док се веома мали проценат бави другим занимањима.

У породицама интерно расељених Рома велики удео имају зависни чланови породице, нарочито када се има на уму велики број деце у домаћинствима. Стопа незапослености је око 80% у односу на укупан број оних који су у радно активном добу, док је стопа запослености око 10%.

Раније је поменуто да сва расељена лица као држављани Републике Србије имају могућност остваривања различитих облика социјалне помоћи. Главне изворе прихода код интерно расељених Рома у потреби представљају разни облици социјалних давања, које обезбеђују држава или јединице локалне самоуправе. Процент интерно расељених ромских домаћинстава која су остварила неку врсту социјалне помоћи износи 66%, што је знатно више у односу на 30% неромских интерно расељених породица у потреби.

Највећи број ромских домаћинстава прима дечји додатак (72%) и додатак за материјално обезбеђење породице (31,1%).

Слика коју је дала анализа из 2011. године није се знатно променила до сада. Социјална угроженост интерно расељених Рома је изузетно висока, јер чак 87% њих прима мање од 20.000 динара месечно, а близу 50% је испод границе сиромаштва, са мање од 10.000 динара месечно. Када узмемо у обзир ове приходе, просечну величину домаћинства од 7,1 чланова и број зависних чланова (деце предшколског и школског узраста, као и старих лица), долазимо до високог процента домаћинстава која не могу да задовоље основне егзистенцијалне потребе. То све доводи до немогућности инвестирања у побољшање стамбених услова, до неплаћања приспелих рачуна и обавеза, а самим тим и до лоших услова живота.

7.5 СТАМБЕНИ СТАТУС

Интерно расељена Ромска домаћинства у потреби живе у великој већини (више од 90%) у објектима који немају елементарне услове за нормалан живот и функционисање, често немају прикључак за воду, санитарни чвор или нису уопште предвиђени за становање. Често су у питању помоћне зграде, гараже и просторије лоше градње. Углавном живе у објектима који нису у њиховом власништву, а веома мали број (90 лица) живи у преосталим колективним центрима. Такође, велики број ове популације поседује објекте који нису легално изграђени те не поседује потребне дозволе и документацију, што је неопходно како би могли да добију помоћ у пакетима грађевинског материјала.

Као што смо већ поменули, интерно расељене ромске породице у потреби живе углавном у вишегенерацијским домаћинствима. Просечна величина домаћинства износи 7,1 чланова, а домаћинства располажу са мање од 10 м² по члану. Услед изузетно лоше економске ситуације у којој се налазе, ове породице нису у могућности да инвестирају средства како би поправиле стамбене услове у којима живе, с обзиром на то да тешко обезбеђују и средства за елементарне егзистенцијалне потребе.

Пошто не могу самостално да решавају своје стамбене проблеме и пошто без помоћи и подршке заједнице не могу да остваре успешну социјалну интеграцију, стамбено питање се у највећем проценту мора решавати програмима социјалног становања у заштићеним условима који су намењени најугроженијим групама становништва у Србији, у које се убрајају и интерно расељени Роми у потреби. Према истраживању Слободана Цвејића из 2014. године, највише испитаника се изјаснило за стамбено решење у виду сеоске куће са окућницом (45%) и за социјално становање у заштићеним условима (40%).

ПРИОРИТЕТИ, СМЕРНИЦЕ И АКТИВНОСТИ У НАРЕДНОМ ПЕРИОДУ

- Наставити са збрињавањем најосетљивијих и угрожених категорија, лица и заједница, укључујући и лица смештена у колективним центрима, све до постизања адекватних трајних решења.
- Израдити програм трајног стамбеног и економског збрињавања, укључујући расположива буџетска и донаторска средства, односно средства претприступних фондова ЕУ.
- Обезбедити потпуне и објективне информације о повратку, обезбедити слободу кретања, осигурати физичку и материјалну безбедност, повратак имовине законским власницима, реконструкцију оштећене и уништене имовине, омогућити брз и једноставан приступ стицању докумената.
- Обезбедити додатне изворе финансирања јер расположива финансијска средства, смањење буџета UNHCR-а и све мања заинтересованост билатералних донатора указују на то да подршка није сразмерна постојећим потребама.
- Редовно ажурирати локалне акционе планове како би плански документи одговарали ситуацији на терену.
- Наставити са доношењем уредби о утврђивању програма подстицаја за спровођење мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединицама локалне самоуправе.
- Укључити интерно расељена лица у друге пројекте стамбеног збрињавања који се спроводе на територији Републике Србије.
- Направити попис свих локација на којима бесправно и без основних животних услова бораве интерно расељени Роми.
- Наставити пружање бесплатне правне помоћи како би се обезбедио виши степен правне сигурности и олакшао приступ припадајућим правима.
- Наставити прикупљање података са терена и ажурирање постојећих података.
- Потребна је координирана активност свих учесника на реализацији ових питања, укључујући и цивилни сектор.

UNHCR – КРИТЕРИЈУМИ УГРОЖЕНОСТИ

Лицима која испуњавају један или више наведених критеријума угрожености требало би дати приоритет када су у питању програми помоћи, под условом да тим лицима до сада није обезбеђено трајно решење:

1. Домаћинства са приходима испод доње границе сиромаштва;
2. Домаћинства која живе у недостојном условима (без воде, струје или санитарних услова);
3. Ментална неспособност: одрасла особа или дете ментално онеспособљено услед болести, повреде или озледе која омета свакодневне активности, а која се мора третирати да би особа могла да функционише;
4. Физичка неспособност: одрасла особа или дете физички онеспособљено услед болести, повреде или озледе која омета свакодневне активности, а која се мора третирати да би особа могла да функционише;
5. Особе којима је потребна медицинска нега или третман, због чега њихово стање може ометати идентификовање трајног решења;
6. Самохране родитељи (један родитељ са једним или више деце млађе од 18 година);
7. Старије особе (или пар) које живе без помоћи породице: особа мушког или женског пола, старија од 60 година, која живи у сиромаштву без подршке породице;
8. Угрожене женске особе: женска особа (самохрана мајка, удовица и сл.) која је суочена са проблемима због припадности женском полу или која је доживела насиље у породици;
9. Угрожена деца или адолесценти: дете или адолесцент (млађи од 18 година, који живе са родитељем/старатељем), посебно угрожени (не похађају школу, дете са специјалним потребама у образовања, дете које је у сукобу са законом, малолетно лице које је ступило у брак итд.);
10. Малолетно лице без надзора: дете или адолесцент млађи од 18 година, тренутно без надзора родитеља, односно без правног или одговарајућег старатеља;
11. Специфична потребе за правном и физичком заштитом: особе које не спадају у друге категорије, али имају специфичне потребе у одређеним околностима, нпр. жртве злостављања и насиља, укључујући насиље у породици и сексуално злостављање (у земљи порекла или приликом тражења азила), чланови одређене етничке или религијске групе, бивши ратни заробљеници и сл.

ЛИТЕРАТУРА

Процена потреба интерно расељених лица у Републици Србији, КИРС, IIPS, UNHCR, март 2011.

Процена потреба интерно расељених Рома у Србији, Слободан Цвејић, новембар 2014.

Национална стратегија за решавање питања избеглица и интерно расељених лица за период од 2015. до 2020. године

Евиденција потреба ИРЛ у Србији, КИРС

Евиденција лица која су добила трајна решења кроз програме које спроводи Комесаријат у сарадњи са партнерима

Евиденција лица која су добила економско оснаживање кроз програме које спроводи Комесаријат у сарадњи са партнерима

Лица у опасности од апатридије у Србији, Оцена напретка 2010–2015, Слободан Цвејић, јун 2016.

Миграциони профил Републике Србије за 2015. годину, КИРС

Уредба о утврђивању програма подстицаја за спровођење мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединицама локалне самоуправе, за 2015. годину (Сл. гласник РС, бр. 23/2015)

Уредба о утврђивању програма подстицаја за спровођење мера и активности неопходних за достизање утврђених циљева из области управљања миграцијама у јединицама локалне самоуправе, за 2016. годину (Сл. гласник РС, бр. 18/2016)

Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у Републици Србији за период од 2016. до 2025. године

Попис становништва, домаћинстава и станова 2011. у Републици Србији, Две деценије избеглиштва у Србији, Весна Лукић, Београд 2015.

Положај интерно расељених лица – кратка анализа преосталих изазова, Praxis, UNHCR, Београд, децембар 2014.